

ІННОВАЦІЙНА ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ НОВАТОРА ПРОФЕСІЙНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ УКРАЇНИ А. СИНЯВСЬКОГО (КІН. ХІХ – ПОЧ. ХХ СТ.)

Оксана Гур'янова

Стаття присвячена вивченню інноваційного педагогічного досвіду А. Синявського, видатного діяча української школи.

Ключові слова: педагогічні інновації, професійна система освіти України (кін. ХІХ – поч. ХХ ст.), комерційні училища, А. Синявський.

Постановка проблеми. Новаторство та традиції – дві сторони розвитку культури, освіти та всього суспільства в цілому. Різні співвідношення традицій та новацій дають культурологам підстави для класифікації суспільств на традиційні та сучасні. У традиційному суспільстві традиція домінує над новаторством, тоді як у сучасному – новаторство є базовою цінністю, одне і те ж суспільство у своєму розвитку може переживати різні періоди. Особливо важливим є утримання балансу між запозиченням освітніх технологій розвинутих країн і власним вітчизняним досвідом, між інноваціями й традиціями

Деякі елементи інноваційного навчання використовувалися ще наприкінці ХІХ – початку ХХ століття й були поширені в педагогіці та практиці української школи.

Україна має унікальний досвід творення й швидкої розбудови на початку ХХ ст. на ґрунті суспільних потреб і очікувань, західних моделей і технологій, а також широкого власного педагогічного пошуку середньої комерційної ланки освіти, який не втратив актуальності та історичного значення й зараз. Багато ідей, народжених тоді, залишаються актуальними й сьогодні, вони можуть і повинні допомагати розбудовувати нову освіту України. Одним із провідних діячів комерційної освіти був педагог-новатор, великий патріот України А. Синявський. Не дивлячись на масштабність його постаті, внесок у розвиток педагогіки України залишається недостатньо висвітленим.

Аналіз актуальних досліджень. Нині у напрямку дослідження та вдосконалення інноватики активно працюють такі сучасні вчені як І. Бех, Л. Буркова, А. Гін, Л. Даниленко, І. Дичківська, І. Зязюн, О. Коберник, М. Кларін, С. Крамаренко, В. Луговий, В. Мадзігон, К. Макагон, О. Пехота, Л. Пироженко, Н. Побірченко,

С. Подмазін, О. Пометун, О. Попова, О. Савченко, С. Сисоєва, В. Сластьонін, А. Сологуб, Н. Федорова, А. Фурман, А. Хуторський, Н. Юсуфбекова та ін. Педагогічну діяльність А. Синявського досліджували І. Голуб, О. Гур'янова, В. Заруба, М. Чабан тощо.

Мета статті. Опис і розкриття особливостей використання інноваційних технологій та висвітлення досвіду роботи видатного педагога-новатора А. Синявського.

Виклад основного матеріалу. Умови, створені для комерційних училищ, вигідно відрізнялися від тих, у яких доводилося працювати гімназіям і реальним училищам. Попечительні ради й педагогічні комітети, директори комерційних училищ, не одержуючи централізованого фінансування закладів, натомість мали значно більше свободи щодо організації навчально-виховного процесу в них. Деякі училища цією свободою скористалися для творення власних педагогічних систем, авторських шкіл. У інших випадках мова йшла лише про запровадження новітніх для того часу західних і вітчизняних педагогічних технологій або ж певних їхніх елементів.

Якщо гімназії й реальні училища, підпорядковані Міністерству народної освіти, були зорієнтовані на потреби держави або, точніше, на те, як їх розуміла царська влада, то комерційні училища підпорядковувалися не Міністерству народної освіти, а Міністерству фінансів, яке надавало їм досить велику свободу у виборі форм і методів організації навчально-виховного процесу; у ряді училищ широко впроваджувалися в життя кращі педагогічні новації Заходу, вівся власний пошук нових ефективніших форм роботи. Комерційні училища змушені були орієнтуватися на громадськість і ті прошарки, які ці заклади фінансували. То ж педагогічний експеримент і пошук у низці училищ був, так би мовити, не безвідносним, а, в першу чергу, викликаним і зорієнтованим на громадські потреби й сподівання. Творилася така школа, якою її прагнуло бачити суспільство, творилася у межах наданої свободи й умов царської Росії, що, безсумнівно, накладало досить жорсткі обмеження на творців цієї школи [1].

Нова російська й українська школи знаходилися під великим впливом передових ідей європейської демократичної педагогічної думки реформаторської педагогіки, західних інновацій і технологій. Швидкому поширенню західного досвіду, продукуванню на його основі власних інновацій сприяла відкритість тогочасного суспільства. Пересічний викладач середньої школи, як правило, добре володів декількома європейськими мовами та мав усі можливості (в т.ч. й матеріальні) при бажанні, знайомитися з найновітнішими західними ідеями, інноваціями, технологіями, здійснювати педагогічні подорожі до Європи, безпосередньо вивчати роботу кращих шкіл Заходу. Тому можна стверджувати, що українська система комерційної освіти, як і російська, розвивалася в єдиному загальноєвропейському освітньому просторі, як його органічна складова, черпаючи в ньому новітні педагогічні ідеї, інновації й технології й на цій базі продукуючи свої власні.

А. Синявський – педагог-новатор комерційної ланки освіти, що входила до системи професійної освіти України кінця XIX – початку XX століття. З квітня 1901 року – директор Катеринославського комерційного училища. На наш погляд, саме тут відбувся розквіт педагогічних ідей новатора, який втілював інновації для того часу методи навчання та виховання учнів.

А. Синявський намагався залучити до викладання в училищі свідомих українців, у різний час у нього працювали Д. Дорошенко, Д. Яворницький, Є. Вировий, В. Петрушевський, Гр. Черняхівський, І. Труба та ін. [5]. Він прагнув розриву з традиціями схоластичної класичної школи не лише з її предметами викладання, але й з методами. Девізом він обрав: «Школа для життя». Головну мету своєї школи педагог сформулював так: «Перше завдання школи – надати можливість найповнішого пробудження й гармонічного розвитку душевних сил учня. Повідомлення знань є засобом, а мета – збудження й зміцнення самодіяльності. Знання – сила лише тоді, коли в їхньому отриманні бере активну участь жива особистість учня, його інтерес і любов до справи. Організація навчання повинна бути такою, щоб, спочатку навчити вчитися, самостійно виконувати свою роботу, а далі активно працюючи, привести до самоосвіти, навчити активно ставитись до занять і самостійно працювати. Навчити працювати найуспішніше науково – завдання викладання у старших класах» [4, с. 102]. А. Синявський надавав великого значення розумовому, моральному, естетичному й фізичному розвитку учнів.

Головні принципи й завдання школи А.Синявського були такими: розрив з традицією «схоластичної класичної школи»; боротьба з формалізмом у навчанні; зв'язок школи з життям, її узгодженість «із інтересами народу й педагогічними завданнями»; забезпечення більшої практичної спрямованості викладання й економічної цінності того, що викладається, все те, що вивчається, «повинно мати найбільшу економічну цінність: для всього того, що не має освітнього або прикладного до життя значення, немає місця в школі...»; розвиток інтересу й любові до знань так, «щоб в оволодінні ними брала активну участь жива особистість учня...»; «правильна розумова організація учнів», тобто «навчити вчитися, самостійно виконувати свою роботу, а далі активно навчатися, приходити до самоосвіти»; «навчальні програми й плани мають не самодостатнє значення, а повинні слугувати вищій меті – розумовому розвитку, будучи для нього засобом»; розвиток інтересу до підприємництва, умілості в цьому, енергійності, ініціативності, здатності до точної оцінки виконаної роботи; зміцнення й розвиток особистої ініціативи й самостійності; «узгодженість з психо-фізіологічними особливостями кожного віку всієї

постановки справи навчання»; всебічний і гармонійний розвиток учнів, їхній розумовий, моральний, естетичний і фізичний розвиток; виявлення індивідуальності учнів, «уникнення всього того, що може нівелювати особистість» [4, с. 101-104].

А. Синявський не вбачав метою школи дати учням якомога більше знань. На його думку, «знання, що повідомляються, слугують засобом, а метою – збудження й зміцнення самодіяльності» [4, с. 102]. Тому при викладанні головна увага зверталася на істотне в кожному предметі. Обсяг і зміст матеріалу повинні, відповідати розумовим силам і запитам учнів, щоб його засвоєння відбувалося цілком осмислено. Програми з предметів в училищі складені таким чином, щоб дати той необхідний мінімум знань, який може бути без обтяження учнями з середніми здібностями засвоєний без особливого напруження і щоб також з'явилася можливість для учнів віддаватися самостійним заняттям з улюбленого предмета, читанню тощо.

З метою пробудження в учнів індивідуальних інтересів і нахилів, в училищі А. Синявського особливий розвиток одержали самостійні роботи з навчальних предметів, ручної праці, образотворчого мистецтва, які учні виконували, починаючи з I класу. Ці роботи виконувалися протягом півріччя або року. Дітям надається повний простір працювати над темою, яка для них є близькою й цікавою. Переслідувалася лише мета дійсно вільної праці, виконаної з доброго почину самих учнів. Адже, на думку катеринославських педагогів: «Тільки така праця, в якій людина вільно проявляє свою особистість, свої органічні ідеї й устремління, є дійсно творчою, натхненною працею. І тільки вона здатна розкрити в людині її природні душевні сили, повніше пробудити в людині її особистість. Ця праця, як щось уже закладене в душі людини, як законне устремління її, завжди супроводжується своєрідним почуттям насолоди, почуттям духовного задоволення розумної особистості, яка усвідомлює й реалізує свої ідеї, свої цілі» [2, с. 1].

Організація самостійних робіт учнів складала органічну частину шкільної системи училища. Ось як висловлювався сам А. Синявський в контексті цієї складової своєї системи: «Школа намагається глибше вдивитися в індивідуальність учнів і допомогти їм розібратися в своїх же враженнях і випробувати природні обдарування» [4, с. 72]; «...Сучасна школа повинна ставити собі, як можливий ідеал, бажання ближче підійти до індивідуальності своїх вихованців, дати можливість повніше розкритися й проявитися їхнім внутрішнім силам, їхнім індивідуальним нахилам і устремлінням» [4, с. 70]. Самостійні роботи А. Синявський розглядав як «своєрідний зародок і росток першої самостійної наукової роботи, першу пробу своїх сил в тій галузі знань, до якої учні пізніше відчують покликання» [4, с. 21]. Вони також сприяли індивідуалізації навчання, що особливо рельєфно проявлялося в старших класах. До 1913р. в комерційному училищі вже були певні напрацювання в даному напрямку, склалася система й методика організації цих самостійних робіт. Так, для молодшого віку найсприятливішими вважали фребелівські заняття, роботи з ручної праці, ліплення; для середнього віку – роботи з природознавства, ручної праці, малювання. Старшокласники у ході підготовки таких робіт знайомилися з основами наукових методів дослідження, набували навиків самостійної роботи з книгою. Вони частіше вибирали теми з хімії, фізики, товарознавства, статистики, політичної економії. У ході підготовки робіт зі спеціальних предметів учні знайомилися з характером та специфікою місцевого економічного життя [2, с. 136].

Звинувативши стару школу, з її класицизмом, тяжінням до мертвих древніх мов, у схоластиці, А. Синявський прагнув забезпечити зв'язок своєї школи з життям, надаючи цьому питанню, можливо, значно більшого значення, ніж воно заслуговувало. Характеризуючи своє училище, А. Синявський 1902 р. поділяв предмети, які в ньому викладалися за певними ознаками: гуманітарні, математичні, графічні тощо. Виділяв він також практичні заняття, які пов'язують викладання з життям, – з природознавства, фізики, хімії, графічних мистецтв, ручної праці тощо. Система практичних занять теж розглядалася у контексті зближення школи з життям. Тому цій системі, належним чином організованій, педагог приділяв особливу увагу. Він писав: «Особливе значення одержують також у цьому віці практичні заняття, які в училищі введено з молодших класів із метою уникнення схоластичності викладання й зближення шкільного викладання з життям. Перші роботи учнів починаються з наочного вивчення властивостей землі, з робіт із глини й дерева, занять з природознавства та інших предметів і закінчуються в хімічній лабораторії й кабінетах товарознавства» [3, с. 28]. Ручній праці, в поєднанні з іншими фізичними заняттями, відводилось одне із найважливіших місць серед інших предметів. На ручну працю відводилося в училищі по 2 години від старшого підготовчого – до третього класу. В училищі був кабінет ручної праці з відповідним інвентарем. Діти працювали з картоном, деревом, металом, займалися також різьбленням. Навесні уроки ручної праці замінялися роботами в училищному саду. А. Синявський вважав, що «тільки праця – справжній шлях до щастя, обов'язок людини» [4, с. 110].

Великого значення А. Синявський надавав принципу наочності, використанню тодішніх технічних засобів навчання. Він прагнув забезпечувати училище достатньою кількістю наочності. Викладачі історії, географії досить часто користувалися фільмоскопами, при викладанні фізики широкого використовувалися демонстрації. Викладання природознавства базувалося на систематичних екскурсіях. Екскурсії в училищі було визнано одним з найнеобхідніших елементів шкільного життя й важливим

фактором розвитку дітей. У навчальний час вони проводилися у міських парках і за околицями міста, де діти спостерігали життя природи, у канікулярний час – у Криму і на Кавказі. На цих екскурсіях учні також, згідно програми, складали гербарії, досліджували флору місцевого Потьомкінського саду, весняні степові квіти Придніпров'я, започатковували природничі класні колекції й музеї [4, с. 21-22]. Це зближувало викладачів і учнів, викликало інтерес до природи, стимулювало читання природознавчої літератури, пробуджувало перші наукові інтереси. А ще багато класів мало свої акваріуми. У А. Синявського була схильність вибудовувати проекти на межі можливого. Були задуми екскурсій до Швейцарії і Балкан, які не здійснилися [2, с. 49].

А. Синявський запровадив фізкультхвилинки під час уроків. Він писав: «Учням повинна бути надана можливість серед уроку міняти положення, робити рухи й дозволятися перерви серед уроку для гімнастики». Крім того, в училищі організовувалися щоденні рухові ігри на подвір'ї або при негоді в провітрених приміщеннях. А. Синявський висунув гасло: «15 хвилин щодня для здоров'я» [2, с. 21, 23].

А. Синявському вдалося створити на базі найпередовіших на той час західних і вітчизняних педагогічних технологій свою власну систему організації навчально-виховної роботи в середньому навчальному закладі, свою авторську школу, яка ефективно працювала й удосконалювалася протягом 16 років.

Висновки. Система А. Синявського народилася як результат його власного багаторічного досвіду роботи в системі комерційної освіти, узагальнення ним кращих здобутків педагогічної думки й організації середньої освіти Заходу. Пізніше вона стала надбанням і результатом копіткої роботи усього педагогічного колективу й батьківського активу училища, постійно корегувалась, удосконалювалася, вивірялася практикою, проходила апробацію на педагогічних з'їздах та інших педагогічних зібраннях.

Суть системи А. Синявського, на наш погляд, полягає у формуванні інтелігента, людини високоморальної й культурної, освіченої, ініціативної, підприємливої, навченої і привченої багато працювати як розумово, так і фізично, людини здорової душею й тілом, яка перебуває у гармонії з природою і світом, людини соціальної, активного члена громадянського суспільства, людини-патріота свого народу і своєї країни.

Система А. Синявського робить свого творця зіркою першої величини серед сузір'я уславлених вітчизняних педагогів початку ХХ століття.

БІБЛОГРАФІЯ

1. Гур'янова О.В. Організація навчально-виховного процесу в комерційних училищах України (1894 – 1920 рр.): Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. – Кіровоград, 2007. – 255 с.
2. Екатеринославское коммерческое училище. – Вып. XXVII. – Десятилетие второе (1910 – 1913). Из отчетов. – Екатеринослав, 1913. – 550 с.
3. Екатеринославское коммерческое училище. Учебный план и сведения для поступающих в училище. – Екатеринослав: Тип. Л. Сатановского, 1902. – 190 с.
4. Отчёт о состоянии Екатеринославского коммерческого училища за 1903-04 уч. год. – Екатеринослав: Тип. С. Барановского, 1904. – 607 с.
5. Чабан М. Діячі січеської «Просвіти» (1905 – 1921) – Дніпропетровськ: ІМА-прес, 2002. – 536 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Гур'янова Оксана Віталіївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики технологічної підготовки, охорони праці та безпеки життєдіяльності Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимир Винниченка.

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутніх учителів технологій.